

Stichting wAarde

HOEZO NATUUR

***Toekomstverkenning natuurbeleving en -betrokkenheid
in Nederland***

*“Borstvergroting. Een kunstheup. Of een bril.
Als we zelfs geen probleem hebben met technische ingrepen in ons eigen lichaam,
welke waarde hechten we dan nog aan het begrip natuurlijk? “*

Thomas van Slobbe

2012-10-15

Inhoud

Aanleiding	3
De geluiden van de straat	3
Deel 1 Trends	
1.1 De moeder aller trends	5
1.2 Natuurvervaging	8
1.3 Meer dan natuur alleen	10
1.4 Zelforganisatie	12
Deel 2 Consequenties voor beleid	
2.1 De patstelling in het natuurbeleid	14
2.2 Leadership lessons from a dancing guy	16
2.3 Overheden	19
2.4 Bedrijven	24
2.5 Natuurorganisaties	26

Aanleiding

De Commissie Natuur en landschap van de *Raad voor de leefomgeving en infrastructuur* werkt aan een advies over het natuurbeleid voor de langere termijn.

De commissie signaleert daarbij als relevante ontwikkeling dat de betrokkenheid van individuele burgers bij de inrichting en beheer van de directe leefomgeving toeneemt, bestuurlijke verantwoordelijkheden dichterbij de burger komen te liggen en burgers zich kritischer opstellen ten aanzien van overheden.

Deze ontwikkeling die van grote invloed is op de grondslagen voor het natuurbeleid voor de komende twintig jaar, roept de volgende vragen op:

1. Hoe zal de betrokkenheid van burgers bij natuur en landschap zich de komende decennia ontwikkelen?
2. Hoe kunnen overheid, semioverheid, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven faciliteren dat deze betrokkenheid van burgers de komende decennia positieve impulsen geeft aan de inrichting, het beheer en het behoud van de natuur?

De geluiden van de straat

Aan de basis voor deze verkenning staan de uitkomsten van het onderzoek van Stichting wAarde - een denktank binnen de natuurbeweging - naar natuurbeleving onder jongeren in Nederland.

Wij hebben vele honderden jongeren gesproken; niet alleen tijdens debatten of discussies op school, maar vooral buiten op hangplekken, straathoeken, voetbalveldjes, in snackbars, parken en jeugdhonken. Soms tot diep in de nacht ... steeds op zoek naar *de straatwaarde van duurzaamheid*.

Deze 'straatwaarde' is niet eenvoudig vast te stellen. Opiniepeilingen op basis van vooraf opgestelde vragenlijsten hebben geen zin. Vraag een jongere op straat wat hij of zij van natuur of milieu vindt en je krijgt - bijna gegarandeerd - een nietszeggend antwoord. Sommige jongeren zijn beleefd en geven het politiek correcte antwoord dat wellicht van hun verwacht wordt. Anderen reageren cynisch of grappig met een spitse oneliner om van verder gezeur af te zijn.

Als je jongeren eerst vraagt of ze mee willen werken aan een gesprek, of ze daar wat tijd voor willen inruimen en aandacht voor op kunnen brengen, krijg je meer informatie, maar 'gekleurd'. Het feit dat jongeren dan meewerken, werkt immers bijna altijd door in hetgeen ze vervolgens vertellen. Al te vaak leidt dat tot 'verstandige' antwoorden en 'verantwoorde' meningen. Sociaal wenselijke antwoorden die op zich wel enig inzicht in hun denkwereld geven, maar vaak los staan van hun eigen dagelijkse praktijk.

Wij namen de tijd. In hun omgeving, zowel in grote en middelgrote steden als op het platteland, op hun timing en aansluitend bij hun activiteiten en de gedragscodes van dat moment. Jaren achtereen hebben wij hen uitgedaagd en verleid, naar hen geluisterd en met hen samengewerkt.

De inhoud van de gesprekken die daarbij ontstonden, werd grotendeels door de jongeren zelf gestuurd. Op basis van open vragen waarmee het domein van duurzaamheid werd geschetst, spraken we met de jongeren door op de thema's die zij hierover aandroegen. Abstracties werden vermeden, directe eigen waarnemingen en belevingen stonden centraal.

De gesprekken zijn vervolgens uitgewerkt en geanalyseerd.

Dit heeft geleid tot het boek *De straatwaarde van duurzaamheid*¹, waarin de inzichten en consequenties zijn uitgewerkt voor met name gemeentelijk beleid op de korte termijn.

In onderstaande toekomstverkenning staat niet de beleving van de jongeren op dit moment, maar de relevantie voor de langere termijn centraal. Daartoe zijn de aspecten uitgefilterd die louter terug te voeren zijn tot de 'waan van de dag' en/of tot de leeftijdsfase van de jongeren, zoals de hang naar avontuur die iedere puber altijd wel heeft.

Gezocht is naar de kiemen voor de toekomst. Naar relevante trends.

Aanvullend op onze observaties hebben wij ontwikkelingen in de (sociale en traditionele) media geanalyseerd en zijn we met vertegenwoordigers van het bedrijfsleven rond de tafel gaan zitten. Daarnaast hebben we (aspecten van) de gesignaleerde trends besproken in de Kenniskamer Natuur en Landschap van het ministerie van E.L.&I., tijdens strategisch overleg met natuurorganisaties en met overheden, in de denktanks van onder meer de verantwoordelijk Gedeputeerde voor Natuur in Gelderland en tijdens diverse colleges die wij hebben verzorgd aan de Radboud Universiteit Nijmegen, de Wageningen University, de Hogeschool van Hall-Larenstein en de Hogeschool Arnhem-Nijmegen.

Kritische kanttekeningen en reflecties zijn verwerkt.

De aldus tot stand gebrachte *Toekomstverkenning natuurbeleving en -betrokkenheid in Nederland* is geen wetenschappelijk rapport. Het is een verkenning gebaseerd op alles wat wij zien en horen. Op meningen, overtuigingen, onderbuikgevoelens, verlangens, reflexen en intenties.

Want - in wezen - is luisteren ons vak.

Wij luisteren naar wat mensen zeggen, naar de reden waarom en de toon waarop.

Wij luisteren naar wat mensen juist niet zeggen, omdat dat soms het meeste zegt.

Ondertussen luisteren wij naar het verstrijken van de tijd en de geluiden van de straat.

En ergens in de symfonie van die geluiden, hebben onderstaande inzichten zich aangediend.

¹ *De Straatwaarde van duurzaamheid*, Thomas van Slobbe, 2011, ISBN 9789076661001, Uitgeverij wAarde

1.1 De moeder aller trends

Sommige geluiden zijn - als een soort grondtoon - overal te horen; ze zijn zo alomtegenwoordig dat je ze bijna mist. Dat geldt ook voor diverse maatschappelijke ontwikkelingen en met name voor de moeder aller trends: *vooruitgang*.

Vooruitgang of - zo men wil - *de beschavingsontwikkeling van de mens*, is een vanzelfsprekendheid. Het geloof in vooruitgang zit diep in ieder mens ingebakken, van puber tot bejaarde, van stratenmaker tot minister. De drang tot vooruitgang zit in onze genen. De geschiedenis laat zich duiden als één groot testimonium van haar onomkeerbaarheid. En iedereen heeft er ervaring mee.

Ze is zo vanzelfsprekend dat men vaak vergeet of nauwelijks de moeite neemt er expliciet bij stil te staan. Dat is in onderzoek naar en reflecties op de toekomst van natuur onverstandig. Vanaf dag één tot op de dag van vandaag wordt vooruitgang immers gekenmerkt door (het verlangen naar) een toenemende onafhankelijkheid van de beperkingen, bedreigingen en *beschimmelingen* van de natuur. Vooruitgang staat voor velen gelijk aan beheersing van natuur.

“Het is onvoorstelbaar tot op welke hoogte de mens over duizend jaar de natuur zal beheersen. Misschien leren we wel hoe we zware vrachten van hun gewicht kunnen ontdoen om ze eenvoudig te vervoeren. De landbouw heeft misschien minder mankracht nodig en levert misschien wel tweemaal zo grote oogsten op. Alle ziekten kunnen mogelijk worden voorkomen of genezen, zelfs die van ouderdom, en onze levensduur kan naar eigen goeddunken oneindig worden verlengd,” schreef Benjamin Franklin, de man wiens portret op ieder 100-dollarbiljet te zien is, in 1780. En velen voor en na zijn tijd hebben zich op vergelijkbare wijze uitgelaten.

Het staat buiten kijf dat de beheersing van en afstand tot natuur ons veel heeft gebracht. Dankzij ons vermogen huizen te bouwen - bestand tegen weer en wind en goed verwarmd - is ons leven aanzienlijk prettiger geworden. En dankzij de uitvinding van penicilline hebben we tal van ziekten overwonnen. Dankzij de ontwikkeling van kunstmest stagneert onze voedselproductie niet meer als de grond te arm wordt. En misschien wel het belangrijkste van alles: we leven langer.

En het eind is nog niet in zicht. Zeker in deze tijd van *exponentiële innovaties* - van stamcellen en nanotechnologie tot virtual reality - zijn de verwachtingen hoog gespannen. De ervaring leert dat voor veel problemen vroeg of laat een technische oplossing gevonden wordt.

Dit geloof in vooruitgang, en daarmee - heel specifiek - in *de technical fix* is van grote invloed op de aard en urgentie (of het gebrek daaraan) van ons natuurbeleid.²

² Ze staat bijvoorbeeld in direct verband met de ‘bestuurlijke degradatie’ van natuur, zoals die tot uitdrukking komt in de overstap van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit naar Economische Zaken, Landbouw & Innovatie.

Het werpt de vraag op in hoeverre natuur van deze tijd is. Bewust of onbewust leeft bij veel mensen het gevoel dat natuur 'iets van vroeger' is. Iets waaraan we tot veler opluchting zo zoetjesaan zijn ontsnapt. Dit sprak bijvoorbeeld uit de reactie van een aantal Marokkaanse straatjochies in de Utrechtse wijk Overvecht, toen we hen vroegen of ze zin hadden om met ons mee te gaan naar het nabij gelegen Gagelbos.

“Je denkt toch niet dat we gaan wandelen of zo?”

“Waarom zou je teruggaan naar zitten op kamelen, als je ook in een BMW kan rijden?”

Veel mensen zijn zich wel bewust van duurzaamheidvraagstukken³ en willen ook best dat Nederland verduurzaamt, maar dat moet - wordt ons verteld - niet overdreven worden. Als ze zich al zorgen maken, maken ze die toch ook weer niet zoveel. Wat maakt het uit, als puntje bij paaltje komt, als de natuur wat meer ontspoot en het ecologisch evenwicht langzaam ten gronde gaat? Wij zijn immers ontwikkeld en hebben innovatiekracht genoeg om alle problemen het hoofd te bieden, nietwaar?⁴

Een achttienjarige jongen, in een stadspark in Nijmegen, verwoordde dit als volgt:

Denk je dat jouw toekomst in gevaar komt, nu het klimaat verandert?

“Daar ben ik niet bang voor. Ik geloof wel dat ... tegen de tijd er iets ergs gebeurt ... dat er wel een plan verzonnen is om iedereen in veiligheid te brengen. Dat zal het probleem niet zijn.”

“Maar ik denk wel dat de toekomst er anders uit zal zien.”

³ O.m. *Sociaal en Cultureel Rapport 2010*, SCP 2010

⁴ Henk Bleker, demissionair staatssecretaris van Natuur, haakt hier graag op aan. Tijdens een debat voor het lijsttrekkerschap van het CDA (d.d. 7-5-2012) bestreed hij dat we in een ecologische crisis verkeren. “*Dat is zwaar overdreven*”, zei hij. “*Ik houd niet van het woord duurzaamheid en ook niet van crisis.*”

We kunnen gerust stellen dat - zelfs in deze tijd van onzekerheden - het geloof in de technical fix, in ons vermogen tot vergaande beheersing of vervanging van natuur, populair is. Alleen al daardoor ligt de tijd dat natuur als 'essentieel' ervaren wordt - voor velen - steeds verder achter ons.

Wat overblijft is natuur als consumptiegoed: natuur in relatie tot woonplezier, recreatie, gezondheid en, als het even kan, economie. En als alle andere consumptiegoederen is natuur in deze visie optioneel. Vervangbaar. Maakbaar.

Niet iedereen is het hiermee eens. Een aanzienlijk kleinere groep van de bevolking blijft hameren op het belang van natuur voor ons eigen voortbestaan.

Deze minderheid stelt zich minder vrijblijvend op. Zij pleit voor instandhouding van het ecologisch evenwicht en spreekt van *het verlangen mens te zijn*, waarbij harmonie met en respect voor de natuur van onvervreembare waarde zijn.

*"Het goede nieuws: de veranderingen die we nodig hebben om de totale ineenstorting te vermijden, zijn precies die dingen die we moeten doen om de wereld te creëren waar we samen van dromen."*⁵

Opvallend is dat niet alleen vanuit de wetenschap maar (sinds kort) ook vanuit het bedrijfsleven serieuze kanttekeningen worden gemaakt bij het al te sterke geloof in de technical fix.

Met name de grotere bedrijven in ons land tonen zich - anders dan de meeste mensen die wij 'op straat' hebben gesproken - terdege bewust te zijn van de noodzaak van een goed natuurbeleid.

"Wij vinden dat u het beschermen van het leefmilieu, zowel hier als wereldwijd een hogere prioriteit moet geven," schreef de top van het bedrijfsleven in een brief die was ondertekend door mensen als Alexander Rinnooy Kan (SER), Peter Bakker (TNT), Steven van der Heijden (TUI Nederland), Bert Heemskerk (RABObank), Rein Willems (Shell) en Antony Burgmans (Unilever) aan de onderhandelaars voor een nieuw kabinet in 2006: *"Wereldwijd verdwijnen er ecosystemen. Elk jaar sterven er meer plant- en diersoorten uit. Wij, mensen werkzaam in nationale en internationale bedrijven, maken ons hierover grote zorgen en vinden dat deze problematiek de afgelopen jaren te weinig aandacht heeft gehad in de nationale politieke discussie. De natuur vormt de basis voor ons bestaan. We moeten haar behouden voor de toekomst."*

De meeste mensen hebben hier geen boodschap aan. De mondiale biodiversiteit kan hen gestolen worden. Aanhoudende waarschuwingen van deskundigen dat er steeds meer plant- en diersoorten verdwijnen, schieten dan ook aan hun doel voorbij.

Immers, wat maakt het uit als de natuur verdwijnt nu we haar toch steeds minder nodig hebben?

Zo leidt het diep in ieder mens verankerde en door de exponentiële innovaties van deze tijd versterkte geloof in de vooruitgang tot een situatie waarin natuur 'micro' (lokaal, dicht bij huis) 'leuk' gevonden wordt, terwijl natuur 'macro' (biodiversiteit, klimaat) voor velen steeds minder relevant is.

⁵ David Korten, geciteerd in *Het Transitie Handboek* van Rob Hopkins, oprichter Transition Towns-beweging, blz. 56

1.2 Natuurvervaging

Waar de waardering van natuur als primaire levensbehoefte onder druk staat, komt natuurbeleving - met name in de vorm van het *genieten* van natuur - als vanzelf bovendrijven. Niet voor niets is natuurbeleving één van de belangrijke dragers van het natuurbeleid

Toch is ook dit genieten inmiddels niet vanzelfsprekend meer. Enerzijds doordat er meer mensen in de stad wonen dan op het platteland en natuur dus automatisch een veel kleinere plaats in het dagelijks leven inneemt dan voorheen. En anderzijds doordat er als gevolg van moderne uitvindingen op het vlak van ICT steeds meer alternatieve vormen van beleving tot onze beschikking staan. Twee jaar geleden, in december 2010, waren er wereldwijd 1,3 miljard mensen online waarvan een half miljard (510 miljoen) online games speelt. En daarbij nog eens al die mensen die - wachtend op bus of trein - druk in de weer zijn met hun iPhone of BlackBerry. In het voorjaar van 2011 telde Nederland ruim 6 miljoen mobiele internetters!

Als je 's ochtends naar school fietst, geniet je dan wel van het geluid van de zingende vogels, bijvoorbeeld?

“Die hoor ik nooit. Ik heb altijd mijn iPod op.”

Opmerkelijk genoeg leidt de onstuitbare opkomst van virtual reality (en de toenemende vermenging daarvan met *real life*) niet alleen tot een reeks van alternatieve vormen van beleving, maar tevens tot een evolutie in de aard van het genieten.

In het relatief korte tijdbestek waarin computeranimatiespellen de markt hebben veroverd, is immers een geheel nieuwe, voor de ouderen onder ons ongekende, vorm van natuurbeleving ontstaan. Veel jongeren beleven de natuur vaker via internet en in computergames dan buiten, in de echte natuur.

Ze geven zelf aan dat ze bij populaire computergames als *World of Warcraft* niet alleen van het spel, maar ook van de omgeving *genieten*. Velen zeggen daarbij een voorkeur te hebben voor speciale, mooie plekken die hen persoonlijk raken.

“Iedere keer als ik langs mijn (*virtuele*) lievelingsplek kom neem ik een korte pauze omdat deze plek zó mooi is - het is moeilijk te beschrijven waarom, maar die plek raakt me zo diep en is tegelijk zo simpel.”

“Eén blik vanaf de heuvels naar de (*virtuele*) zonsondergang in Booty Bay...dat is echt onbetaalbaar.”

Deze vorm van natuurbeleving wordt niet alleen 'leuk' gevonden, maar begint in toenemende mate de meningen en handelingen van een hele jonge generatie te bepalen.

“Waarom zetten jullie het Groene Hart niet gewoon op internet?”

De opkomst van virtuele natuurbeleving creëert de nodige vragen over beleving als dragende kracht voor het natuurbeleid van onze toekomst. Zo is onduidelijk in hoeverre de natuurbeleving in computergames bepaald of gevoed wordt door (jeugd)herinneringen die de speler in de echte natuur heeft.

We weten ook niet *in welke mate* computeranimaties van virtuele natuur op de langere termijn de oordelen en wensen van burgers met betrekking tot inrichting en beheer van natuur zullen beïnvloeden.

Duidelijk is wel dat de grens tussen kunstmatig en natuurlijk - *virtual* en *real* - ook wat natuurbeleving betreft in ras tempo vervaagt. Daarmee is een nieuwe fase ingegaan in een proces dat zich het best laat omschrijven als *natuurvervaging*. Een proces dat overigens al lang geleden is gestart.

Onze als vanouds ambivalente houding ten opzichte van natuur - die we tegelijkertijd willen overwinnen, buitensluiten en koesteren - wordt dezer dagen in toenemende mate gekleurd door het feit dat bijna niets meer echt natuurlijk is.

Alles - de groenten die we eten, het landschap waar we wonen en zelfs het klimaat dat wind en weer bepaalt - is technisch, chemisch of virtueel gemanipuleerd.

Deze ontwikkeling is fundamenteel anders dan de eerder beschreven 'moeder alle trends', die de *beheersing* en *vervanging* van natuur betrof. We doelen hier op de *vermenging* van het natuurlijke met het kunstmatige.

De mate waarin dit plaatsvindt was tot voor kort ongekend. Niet alleen de 'externe natuur' is door menselijk ingrijpen beïnvloed, maar ook ons eigen lichaam moet eraan geloven.

Borstvergroting. Een kunstheup. Of een bril.

Hierdoor verliest het woord *natuur* in rap tempo aan betekenis en wordt de bodem onder het (huidige) natuurbeleid weggeslagen.

Lange tijd werd techniek alleen gewaardeerd zolang het ons niet te dicht op onze huid kwam. Als vanzelfsprekend werd de nodige distantie bewaard, maar dat bleek niet langer houdbaar.

“Ik denk dat (...) de vlucht voor en het haten van technologie een vorm is van jezelf in de weg staan.” schreef Robert M. Pirsig in 1974, in zijn door tijdsgeest en subcultuur gekleurde taalgebruik.

“De Boeddha rust net zo aangenaam in de schakeling van een digitale computer als op de top van een berg of in de blaadjes van een bloem. Wanneer je iets anders denkt, verlaag je de Boeddha - en verlaag je jezelf.”

De meeste mensen kunnen zich - ook zonder filosofische onderbouwing - goed in deze natuurvervaging vinden. Anderen interesseert het niet of leggen zich erbij neer, wellicht ook omdat men aanvoelt dat er in de moderne samenleving toch niets anders op zit. En omdat die vermenging van natuurlijk en kunstmatig eenieder duidelijk veel kansen biedt. Want ons eten mag dan wel genetisch gemodificeerd zijn, dat gebeurt heus niet voor niets, het is betaalbaar en het smaakt toch goed?

Dat neemt niet weg dat we met z'n allen toch een klein beetje 'hechten aan het echte'. In eigen tuin of op vakantie: zo lang het leuk blijft ... en liefst niet te lang.

“Mijn topervaring was op vakantie. We gingen door de natuur wandelen en dat was heel rustgevend. Geen auto's die toeterden en geen harde muziek. Alles wat ik kon horen, was mijn eigen voetstappen, het stromen van het water in de beekjes en het fluiten van de vogels.”

Zo leidt deze tweede trend - *Natuurvervaging* - tot een onvermijdelijke, welbegrepen afkalving van alles wat natuurlijk is. En tot een opwaardering van tuintjes, parken en 'vakantienatuur' om daar af en toe eens goed van bij te komen.

1.3 Meer dan natuur alleen

“Hoezo natuur,” reageerde een meisje toen we naar haar mening vroegen. “Moet ik daar iets van vinden dan?”

Veel jongeren met haar geven aan dat ze niets of weinig met natuur hebben. Niet noemenswaardig. Niet bewust. Toch blijkt als je er naar vraagt, dat ze er regelmatig komen. Zo zoekt maar liefst acht op de tien jongeren bewust de vrije natuur op om te sporten. Met name fietsen, wandelen, zwemmen en schaatsen zijn populair.⁶

“Ik was vanochtend aan het mountainbiken in het bos. Toen heb ik nog een rondje gemaakt omdat ik het zo leuk vond. Dat doe je in de stad niet. Je denkt dan niet: ik vond het zo'n leuke straat, nou die doe ik nog een keer.”

⁶ De natuur leeft onder jongeren. Onderzoek naar beleving van sporten in de vrije natuur. TNS NIPO in opdracht van Stichting wAarde, 2009

Natuur op zich vinden de meeste jongeren dus niet belangrijk, maar *sport en natuur* ‘vanzelfsprekend’ wel. Natuur is pas van waarde als het met iets anders samengaat.

“In het bos kun je nadenken over jezelf als persoon, of aan vrienden. Je wordt niet beïnvloed door reclames bijvoorbeeld. Je hoeft niet zoveel na te denken over iets dat je wil hebben of dat je kunt kopen om erbij te horen.”

Het meest opmerkelijk in onze verkenning naar de natuurbeleving van de toekomst is wellicht het feit dat dit in toenemende mate voor bijna iedereen geldt. Men heeft het over *natuur en ontspanning*, *natuur en voedsel*, *natuur en vakantie*, *natuur en woonplezier*. Of, beter gezegd: *woonplezier en natuur ... spiritualiteit en natuur ... avonturen en natuur*. Natuur komt immers zelden op de eerste plaats, maar veeleer in dienst van andere waarden. De context is bepalend.

“Je geeft iemand sneller een zoen onder een boom dan in de supermarkt...”

... maar als je vraagt wat er nou belangrijk is, dan is dat toch de zoen en zeker niet boom. En in hoeverre de boom een ‘echte’ boom is, maakt op termijn wellicht niet eens zo heel veel uit.

Dit wil overigens niet zeggen dat natuur bij alle jongeren in de hiërarchie van waarden is gedaald. Van een lineaire schaal waarin helder is wat op plaats twee, drie of vier komt is geen sprake.

Deels in lijn met de eerder genoemde natuurvervaging constateren wij veeleer een vergaande integratie van natuur met andere aspecten van het leven, als vriendschap, veiligheid en welzijn en gezondheid.

Als zo vaak wanneer het om vernieuwing gaat, zetten jongeren de toon. Kiemen van bovengenoemde integratieslag - die veel verder gaat dan een simpele koppeling van waarden - zijn al terug te vinden in hun taalgebruik. Dit blijkt bijvoorbeeld uit hun gebruik van het begrip *frisse lucht*.

Uit bijna alle gesprekken met jongeren kwam het belang van frisse lucht naar voren.

Frisse lucht is de reden dat jongeren buiten gaan sporten....

Frisse lucht is wat ze missen in de stad....

Frisse lucht is het mooie van kampeervakanties....

Frisse lucht is de reden dat ze rondhangen in het park.... ... enz. enz.⁷

⁷ De resultaten van aanvullend representatief onderzoek bevestigden het beeld dat uit de interviews naar voren was gekomen.

Het duurde even voor duidelijk werd dat het hen daarbij ging over frisse lucht in een vernieuwde - nauwelijks in te kaderen - betekenis. Voor jongeren op straat staat frisse lucht voor vrijheid, voor ruimte, voor natuur, voor gezondheid, frisheid en individueel elan. En bovenal ... *voor dat alles tegelijk*.

Het begrip *frisse lucht* staat voor *het geheel en voor zichzelf, voor het gecontroleerde en het ongecontroleerde, voor de innerlijke en de uiterlijke natuur* en is daarmee een toonbeeld van de (interne en externe) integratie van natuur die gaande is.⁸

De waardering voor natuur als een op zich staande kwaliteit neemt af. Natuur zal in toenemende mate worden gewaardeerd als integraal onderdeel van een moderne *lijfstijl*, in een ongekennde, bijna revolutionaire 'samensmelting' van waarden als gezondheid, vriendschap, veiligheid en welzijn.

1.4 Zelforganisatie

In de immer complexer wordende samenleving gaat het de meeste mensen toch vooral om eigen lijf, eigen leven, eigen wijk. Ook met betrekking tot natuur. Of de aantasting van biodiversiteit zorgwekkend is, vragen velen zich in alle oprechtheid af. En niemand weet hoe lang het onderscheid tussen natuurlijk en kunstmatig nog te maken is. Bijna alle zekerheden die ons resten, zijn tastbaar, zichtbaar ... in de eigen leefomgeving.

“Dit is mijn wijk. Van dit gebouw tot het winkelcentrum en van de Chill Out tot en met het cafetaria. We zijn allemaal burens van elkaar, dit is waar we zijn. Als ik wakker word, hoor ik hoe mijn maten zich uitrekken. Als ik denk aan natuur, denk ik gras, bomen, eigenlijk een beetje gezelligheid. Parken, speeltuintjes. Maar daar zijn we nooit weet je. We zijn eigenlijk alleen maar 20 vierkante meter hieromheen. Want dit is onze plek.”

Acht op de tien jongeren gaf aan zo nu en dan in de natuur te gaan hardlopen, mountainbiken of anderszins te sporten.

En maar liefst 91% (!) van deze jongeren noemde frisse lucht daarbij als belangrijkste toegevoegde waarde. Bron: *De natuur leeft onder jongeren. Onderzoek naar beleving van sporten in de vrije natuur*. TNS NIPO i.o.v. Stichting wAarde, 2009

⁸ Overigens is de overheid, worstelend met belangrijke beleidsdossiers over fijnstof, groene longen, rookverbod en klimaatcompensatie, er vooralsnog niet in geslaagd hier aansluiting bij te vinden.

Zo komt alles dicht bij huis. Dat vinden we belangrijk. Daar tonen we ons betrokken bij. Daar willen we dat alles goed geregeld is.

Nu zowel kerk als staat aan invloed hebben ingeboet en mensen minder dan voorheen kunnen vertrouwen op lange dienstverbanden bij hun werkgever, is men meer en meer geneigd het heft in eigen hand te nemen.

Zelforganisatie is de nieuwe trend: autonome burgers die zich verenigen om eigen dromen na te jagen of - heel simpel - samen een klus te klaren. Ze weten zich daarin gesteund door social media en internet, waardoor (voor het eerst in de geschiedenis van de mensheid) op elk willekeurig moment en plaats, laagdrempelige uitwisseling van kennis, motivatie en informatie tot de mogelijkheden behoort.

In ras tempo ontwikkelt zich een ongekeerde dynamiek van initiatiefrijke, zich zelf organiserende wijkbewoners met veel creativiteit en leervermogen. Een 'energieke samenleving'.

"We doen het zelf wel."

Deze toenemende betrokkenheid van burgers biedt kansen voor veelal recreatieve natuur in de directe leefomgeving. De wens van burgers 's avonds een ommetje met de hond te kunnen maken, rennend of met de mountainbike de conditie op peil te houden, hun kinderen een veilige speelplek in het groen te bieden en van de koelte van fraaie bomen voor het huis te kunnen genieten, vertaalt zich vaak in tal van goede, originele initiatieven, waarbij mensen zich met hart en ziel inzetten voor de persoonlijke en maatschappelijke meerwaarde van natuur.

Het is zaak daarbij goed voor ogen te houden dat dit slechts één kant van de medaille is. Positieve, aansprekende voorbeelden worden vaak aangehaald in het publiek en politiek discours. Minder spraakmakend maar wellicht niet minder invloedrijk zijn de initiatieven van burgers die liefst helemaal geen natuur in of rond hun wijk willen, die alle bomen willen kappen omdat ze teveel schaduw geven, omdat ze liever extra parkeerplaatsen willen of "*gewoon omdat we geen troep op onze auto willen*".

Ook deze mensen regelen hun zaakjes zelf wel; ze hebben er alleen - nog - geen belang bij daarmee de krant te halen.

De vierde voor deze toekomstverkenning relevante trend betreft de opkomende dynamiek van zich zelf organiserende wijkbewoners die het heft in eigen hand nemen. Dit verlegt de maatschappelijke focus van biodiversiteit en EHS naar recreatieve natuur in en nabij de eigen woonomgeving en verplaatst het debat daarover naar de straat.

2.1 De patstelling in het natuurdebat

Het moge duidelijk zijn dat zowel de natuur als de natuurbeleving en -betrokkenheid in ons land aan grote veranderingen onderhevig zijn. De vooruitgang laat onuitwisbare sporen na en *natuurvervaging* dringt door tot in de kieren van ons bestaan. Gen-tech en klimaatverandering ondergraven het begrip 'natuurlijk'.

Ook de mens verandert, haar kijk op de wereld, op zichzelf en 'de ander'.

Er heerst verwarring over het belang van biodiversiteit in de nabije toekomst. En natuur wordt steeds meer gewaardeerd als integraal onderdeel van een moderne *lijfstijl* in een ongekende, bijna revolutionaire 'samensmelting' van waarden als gezondheid, vriendschap, veiligheid en welzijn.

Met name de onderschatting en miskennis van de impact van het diepgewortelde geloof in vooruitgang leiden momenteel tot een verlamming van het natuurdebat.

We zien het voor onze ogen gebeuren:

Ecologen waarschuwen met toenemende wanhoop en intensiteit voor de gevolgen van verdergaande aantasting van de biodiversiteit. Naar hun overtuiging stevent de aarde af op niets minder dan een kantelpunt van grote ecologische verschuivingen die enorme implicaties kunnen hebben.⁹

De boodschap is helder en wordt keer op keer gebracht, met steeds weer nieuwe bewijzen die de inhoud onderbouwen.

Maar de meeste mensen zitten helemaal niet te wachten op bewijzen. Ze geloven heus wel dat het uitsterven van soorten of verlies van ecosystemen tot allerlei problemen leidt. Ze vertrouwen er echter op dat de samenleving met haar innovatiekracht deze problemen gaande de rit wel op zal lossen. Ze liggen er dus niet wakker van.

Zo hebben zich inmiddels twee kampen gevormd die volledig langs elkaar heen praten. Enerzijds de natuurbeschermers die keer op keer benadrukken dat de biodiversiteit zorgwekkend afneemt. Anderzijds veel burgers (en bewindslieden) die daar geen enkele boodschap aan hebben, niet omdat ze de feiten in twijfel trekken, maar omdat ze onvoorwaardelijk vertrouwen in de 'technical fix' ... en beseffen dat vooruitgang tot nu toe altijd gepaard gaat met beheersing en vervanging van natuur.

⁹ Zo luidde althans de in de zomer van 2012 in een artikel in het wetenschappelijke tijdschrift *Nature* gepresenteerde conclusie van diverse gerenommeerde ecologen.

"*Het zou biologisch gezien echt een nieuwe wereld zijn*", zegt Anthony Barnosky, hoogleraar integratieve biologie aan de Universiteit van Berkeley en hoofdauteur van de studie. "*De gegevens wijzen erop dat er een vermindering in de biodiversiteit komt en er een ernstige impact is voor veel zaken waar we van afhankelijk zijn voor ons levensonderhoud, inclusief de visserij, landbouw, bos en zuiver water.*"

Het valt niet uit te sluiten dat een (al dan niet door eventuele ecologische rampspoed) getriggerde samenlevingsbrede bewustzijnsprong, of 'innerlijke klimaatverandering', deze perceptie van vooruitgang ooit zal veranderen. Sommige mensen menen signalen te herkennen die aangeven dat een dergelijke verandering aanstaande is. Wellicht hebben zij gelijk, al blijft het ook dan zeer de vraag hoe nieuwe percepties zich zullen verhouden tot de *natuurvervaging* die, nu deze eenmaal in een stroomversnelling is gekomen, niet meer te stuiten lijkt.

Vooralsnog zitten we met een patstelling in het publiek discours, die dermate ernstig is dat het ieder zicht op krachtadig, adequaat natuurbeleid blokkeert. Daar moet verandering in komen.

Onder ecologen is dit een heikel punt, maar in een poging deze patstelling te doorbreken zou het goed zijn in alle eerlijkheid te onderkennen en erkennen dat er inderdaad een mogelijkheid is dat we op termijn de natuur niet langer nodig hebben. Wellicht is het geloof in een zich voortzettende onafhankelijkheid van de natuur en de technical fix, zoals dat bewust of onbewust bij veel mensen leeft, voor de langere termijn volkomen gerechtvaardigd. Misschien loopt het allemaal wel los.

We zijn al een eind onderweg: we kunnen steeds meer voedsel in gecontroleerde vorm en omstandigheden kweken, we kunnen DNA-codes kraken en op termijn door middel van kunstmatige fotosynthese en geo-engineering wellicht zelfs het weer en het klimaat bepalen. De bekende leus '*De toekomst zal groen zijn of zal niet zijn*¹⁰', is inmiddels helemaal niet meer vanzelfsprekend. Wellicht is 'groen' in onze toekomst van kleur verschoten of slechts een overbodig relikwie.

Alleen ... (1) we weten het niet zeker (en moeten - gezien alles wat er op het spel staat - alleen al daarom een stringent no-regret-beleid voeren).

En daarnaast - nog afgezien van (2) de vraag of we het wel moeten willen - is daar nog (3) de kwestie van de timing.

In het artikel in Nature waar bovenstaand al aan gerefereerd werd in verband met het aangekondigde kantelpunt van grote ecologische verschuivingen¹¹, erkennen de auteurs dat de timing van het kantelmoment moeilijk vast te stellen is. Daarbij halen ze signalen aan dat het al over enkele generaties zover kan zijn: de stijgende temperatuur en dier- en plantensoorten die in snel tempo uitsterven.

Zijn wij daar tijdig op voorbereid?

Innoveren wij snel genoeg om de dan opkomende problemen allemaal technisch op te kunnen lossen? Niet alleen hier in het rijke westen, maar ook in kwetsbaarder gebieden? Voor alle miljarden mensen op aarde?

Dat laat zich nog niet voorspellen, maar deskundigen zijn er niet gerust op.

Het is zeer wel mogelijk dat de huidige aantasting van de biodiversiteit en het klimaat een stuk sneller gaat dan ons pad naar volledige onafhankelijkheid van de natuur.

¹⁰ Uitspraak van (toenmalig) PvdA-leider Wouter Bos tijdens zijn toespraak op de Wageningse Universiteit ter gelegenheid van de opening van het Academisch Jaar in 2006..

¹¹ Zie voetnoot 9

Hoezeer het historisch gegroeide en maatschappelijk breed gewortelde vertrouwen in de technical fix en de toenemende onafhankelijkheid van de natuur dus ook te begrijpen vallen: een verdergaande aantasting van natuur kunnen we ons vooralsnog niet veroorloven. Dat is aan iedereen uit te leggen, zonder op enigerlei wijze af te doen aan het geloof in de vooruitgang en de kracht van innovatie.

Daarmee kan - ons inziens - de eerste hobbel worden genomen.
De patstelling doorbroken.

Maar dan nog kunnen we, gezien onder meer de geconstateerde *natuurvervaging* en de toenemende externe integratie van natuur en *samensmelting van waarden*, niet anders dan constateren dat de gangbare opvattingen over natuur zijn achterhaald.

Er is behoefte aan een herwaardering, aan een toekomstbestendig 'nieuw verhaal van de natuur', (waarbij succesvolle elementen van het 'oude' verhaal - zoals de EHS - overigens niet al te lichtzinnig moeten worden losgelaten).

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur pleit met de introductie van het concept van de 'kathedraaleconomie', voor vaste doelen en flexibele uitvoering in tijd en ruimte.

Maar wie houdt binnen de kathedraaleconomie, van generatie op generatie de motivatie levend?

Wie voorkomt dat de doelstellingen hand in hand met de natuurvervaging zullen verwateren en dat de natuur ondanks alle goede intenties toch steeds meer en vooral ook veel te snel wordt aangetast?

Het beoogde nieuwe verhaal is meer dan mooie woorden, het reikt veel dieper dan louter marketing of *framing*, en kan dan ook niet in een vergaderzaal of achter het toetsenbord worden bedacht. Het moet groeien, leven, vallen en opstaan en zal, geheel in lijn met de filosofie van 'de energieke samenleving', door een opeenvolging van initiatieven en activiteiten gestalte moeten krijgen.

2.2 Leadership lessons from a dancing guy

De uitdaging waar we ons - in het licht van de in het eerste deel van deze notitie uitgewerkte trends - op richten is tweeledig:

- Hoe versterken we de betrokkenheid van burgers bij de maatschappelijke betekenis van natuur met betrekking tot onder meer gezondheid, welzijn, economie en veiligheid.
- Hoe vinden we daarbij aansluiting bij de bestaande verantwoordelijkheid voor de instandhouding van soorten en ecosystemen.

Duidelijk is dat we hierin niet alleen rekening moeten houden met wisselende percepties van natuur, maar evenzeer met de emancipatie van de burger, de zelforganisatie waarover gesproken is en de context waarin burgers handelen (of juist weigeren te handelen).

Onderstaand werken wij enkele mogelijkheden uit voor respectievelijk overheden, bedrijven en maatschappelijke organisatie.

Uitgangspunt daarbij is de moderne burger zoals die tijdens onze verkenningen naar voren is gekomen. De jongeren van nu, over tien, twintig, dertig jaar, als ze eventueel getrouwd zijn, wellicht een huis hebben, werk en kinderen.

De attitude die ze nu ontwikkelen - "We doen het zelf wel" - zal dan waarschijnlijk niet veranderd zijn.

Meer nog dan nu zal er sprake zijn van laagdrempelige uitwisseling van kennis, motivatie en informatie via social media en internet.

Samen met vrienden, familie of buurtgenoten neemt men waar mogelijk, het heft in eigen hand.

In tal van recente publicaties - waaronder het in mei 2012 aan het (demissionaire) kabinet aangeboden WRR-rapport *Vertrouwen in burgers* - wordt uitgewerkt hoe de samenleving hierop kan anticiperen.

Belangrijke leidraad voor ons, naast deze publicaties, is een inzicht dat we - geheel in lijn met onze werkwijze - van de straat hebben geplukt.

Tijdens één van onze gesprekken werden we gewezen op een filmpje op YouTube, getiteld *Leadership lessons from a dancing guy*, waarin op speelse wijze het belang benadrukt wordt van 'de first follower'. (zie kadertekst).

"Leiderschap is 'over-glorified'. De beste manier om een ontwikkeling te stimuleren, waar je echt om geeft, is moedig volgen en anderen laten zien hoe te volgen."

Dit geldt naar onze overtuiging ook met betrekking tot het stimuleren van de bescherming van natuur in Nederland.

Overheden, bedrijven en NGO's zullen zich niet zozeer meer als koploper of vaandeldrager moeten opstellen, maar eerder als niet of nauwelijks op de voorgrond tredende ondersteuner, medewerker en/of adviseur, waardoor de primaire energie, toonzetting en inspiratie bij de burger zelf blijft.

Leadership Lessons from Dancing Guy

Leadership Lessons from Dancing Guy is een veelbekeken filmpje op YouTube van Derek Sivers. Het filmpje start met beelden van een dansende jongen in een menigte ergens in de open lucht.

“A leader needs the guts to stand alone and look ridiculous. But what he's doing is so simple, it's almost instructional. This is key. You must be easy to follow!”

Het filmpje laat zien hoe na enige tijd een andere jongen zich bij de danser aansluit. Gaandeweg sluiten zich steeds meer mensen bij de dansers aan, tot uiteindelijk de hele menigte aan het dansen is.

“Now comes the first follower with a crucial role: he publicly shows everyone how to follow. Notice the leader embraces him as an equal, so it's not about the leader anymore - it's about them, plural. Notice he's calling to his friends to join in. It takes guts to be a first follower! You stand out and brave ridicule, yourself.”

“Being a first follower is an under-appreciated form of leadership. The first follower transforms a lone nut into a leader.”

“If the leader is the flint, the first follower is the spark that makes the fire. The 2nd follower is a turning point: it's proof the first has done well. Now it's not a lone nut, and it's not two nuts. Three is a crowd and a crowd is news.”

Op YouTube wordt dit gepresenteerd als een belangrijke les over modern leiderschap:

“Leadership is over-glorified. The best way to make a movement, if you really care, is to courageously follow and show others how to follow.”

2.3 Overheden

Alvorens gedetailleerd in te gaan op de beleidsconsequenties van de bovenstaand geschetste ontwikkelingen, is het raadzaam te beseffen dat ook overheidswerk mensenwerk is en dat veel bewindslieden en ambtenaren - gelijk de meerderheid van de bevolking - gevoelig is voor de omschreven trends. Het besef van de voortzettende natuurvervaging leeft ook op de burelen van de verantwoordelijke ministeries. En de samenlevingsbreed in gang gezette versmelting of integratie van waarden zal tot in menig vergaderzaal of kantorencomplex doorklinken. Dat maakt natuurbeleid dezer dagen niet zo simpel. Temeer daar natuurlijke processen en ecologische verbanden zich *in zichzelf* al kenmerken door een nauwelijks te bevatten complexiteit. En complexe systemen vormen de achilleshiel van onze democratie.

Bijna dagelijks leggen complexe systemen de beperkingen van onze politieke en democratische praktijk bloot op het vlak van inzicht, veerkracht, sturing en vasthoudendheid. Dit heeft velerlei oorzaken. Van overheidswege gehanteerde sturingsmodellen zijn vaak onvoldoende ingesteld op de binnen de complexe systemen veelvuldig voorkomende wisselingen van context en actoren. En het feit dat in complexe systemen heldere verbanden tussen oorzaak en gevolg moeilijk te leggen of eenvoudig te 'omzeilen' zijn, maakt stringente regelgeving en heldere protocollen haast per definitie discutabel.

Deze beperkingen veroorzaken vergelijkbare problemen binnen een diversiteit aan complexe disciplines, variërend van natuur- en klimaatbeleid tot problemen in de zorg en financieel/monetaire zaken.

Onze samenleving heeft hier onder te lijden.

Alleen al daarom verdienen (aanzetten tot) nieuwe sturingsmodellen - zoals de eerder genoemde PBL-rapportage *De energieke samenleving*¹² en bovenstaande *Strategie van de first follower* - serieuze overweging.

2.3.1 Betrokkenheid van burgers bij groen in en om de eigen wijk

Belangrijkste aandachtspunten voor met name lagere overheden zijn haar eigen bereikbaarheid, haar betrouwbaarheid en de behoefte aan een eenduidige afbakening van mogelijkheden en (rol)verantwoordelijkheden.

➤ Bereikbaarheid

Voor veel burgers is een gemeentebestuur geen onderdeel van hun eigen leefmilieu, maar veeleer een 'amorfe massa' ergens achter de muren van het stadhuis. De suggestie om bij vragen of ideeën gewoon contact met de gemeente op te nemen, wordt met vraagtekens ontvangen. Hoezo de gemeente? Wie dan? Waar dan? Hoe dan?

¹² De energieke samenleving, op zoek naar een sturingsfilosofie voor een schone economie; Maarten Hajer, Planbureau voor de Leefomgeving, den Haag, 2011

Instelling van een één-loket-functie die zich niet alleen op vragen, maar nadrukkelijk ook op voorstellen, initiatieven, toezeggingen en afspraken van/aan/met zich zelf organiserende burgers richt, is in veel gemeenten opportuun.

➤ **Betrouwbaarheid**

Vertrouwen komt te voet en gaat te paard. Helaas - weten wij uit eigen ervaring met diverse projecten waarin burgers participeerden - komt het nog al te vaak voor dat op zich integere en gemotiveerde ambtenaren namens de gemeente toezeggingen aan wijkbewoners doen waaraan in een later stadium geen gestalte wordt gegeven. Toezeggingen van wethouders worden door zijn of haar opvolger lang niet altijd nagekomen. En de meest betrokken ambtenaren kunnen plots in een heel andere functie en op een heel andere plek zitten. Op het moment dat er echt spijkers met koppen geslagen moeten worden, heeft het management van andere afdelingen soms geen boodschap aan gemaakte afspraken en voelt zich vanuit haar eigen strikt afgebakende rolverantwoordelijkheid en hiërarchische positie gemachtigd deze eenvoudigweg opzij te schuiven. Of makkelijker nog: te negeren.

Voor burgers is dit om gek van te worden. Opeens worden hun telefoontjes niet meer beantwoord, ontvangen ze geen respons meer op hun ontwerpen en zien ze alle plannen om hun initiatieven te realiseren in bureaucratisch drijfzand uit het zicht verdwijnen.

Een dergelijk falen van de overheid komt over het algemeen niet voort uit onwil of onbetrouwbaarheid en zelfs niet vanwege praktische bezwaren. En het komt te vaak voor om als een reeks 'incidenten' te worden afgedaan. Het is het logische gevolg van de werkwijze en organisatiestructuur binnen veel gemeenten die nog niet zijn ingesteld op de complexiteit die samengaat met het feit dat maatschappelijke initiatieven zich over het algemeen niet naar bureaucratisch verankerde ambtelijke werkwijzen schikken.

Ambtenaren die in respons op maatschappelijke initiatieven afspraken met burgers maken, dienen voldoende gemandateerd te zijn en verzekerd van bestuurlijke 'rugdekking'.

De toenemende complexiteit van de initiatieven, als gevolg van vergaande integratie van belangen en als derde trend geconstateerde *versmelting van waarden* onder de bevolking (en de noodzaak deze in concrete maatregelen te vertalen) maakt dat veel contacten niet eenduidig te interpreteren of 'af te handelen' zijn. Het is niet makkelijk vanuit het perspectief van de burgers te denken, terwijl dat juist wel nodig is.

Dit vraagt een lerende overheid met inzet van capabele ambtenaren die 'op straat' de contacten met burgers onderhouden.¹³ Landelijk opgezette methodeontwikkeling, training en monitoring is van belang.

¹³ Met als aandachtspunt dat 'de straat' in de regel slechter wordt betaald dan 'het kantoor', waardoor het niet altijd de juiste personen zijn die als 'voortuitgeschoven post van de gemeenten' de contacten met burgers onderhouden en de acties en reacties van burgers als eerste moeten duiden.

➤ Randvoorwaarden en criteria

Inzet op een grotere betrokkenheid van burgers vraagt kort gezegd de omslag van 'Nee, tenzij' naar 'Ja, mits'. Procedurele weerstanden kunnen worden verminderd. Praktische bezwaren kunnen vaak worden opgeheven. Zo wordt een nieuw speelveld gecreëerd, met meer vrijheid en verantwoordelijkheid voor zich zelf organiserende, initiatiefrijke burgers, zonder dat daarbij de doelstellingen van (natuur)beleid met voeten worden getreden. Binnen veel gemeenten is het helaas gemeengoed burgers eerst maar eens een tijdje te laten aanmodderen, opdat gaande de rit vanzelf duidelijk wordt wie wel en wie niet serieus te nemen valt. Dit leidt tot onduidelijke situaties, die eenvoudig in energieverlies, 'gedoe', misverstanden en frustraties kunnen uitlopen.

Gemeenten dienen van meet af aan helder te verwoorden welke criteria en randvoorwaarden het speelveld begrenzen: eenduidig, simpel en vooral ook afdoende (financieel, ecologisch, juridisch, maatschappelijk, ...) – opdat ze niet achteraf met aanvullende eisen of bezwaren moeten komen.

Dit is een kwestie van eerlijkheid en verwachtingsmanagement ten opzichte van burgers én ambtenaren. Daarnaast kan zo voorkomen worden dat de doelstellingen van het natuurbeleid ondergesneeuwd raken in een veelvoud van participanten en belangen.

Om te voorkomen dat initiatieven van burgers uitmonden in een soort 'hit-and-run', waarbij snel even de eigen belangen worden veiliggesteld, is het verstandig betrokkenheid van burgers bij de inrichting van gebieden te koppelen aan commitment/betrokkenheid bij beheer.

2.3.2 Aansluiting bij de bestaande verantwoordelijkheid voor de instandhouding van soorten en ecosystemen.

Toenemende betrokkenheid van burgers kan zo tot positieve impulsen voor ons natuurbeleid leiden. Daarmee is echter lang niet alles gezegd. Naast de kansen die genoemde betrokkenheid voor recreatieve natuur in de directe leefomgeving biedt, vormt zij bij ongewijzigd beleid een directe bedreiging voor bredere ecologische verbanden en de biodiversiteit. Daar hechten de meeste mensen immers weinig waarde aan en dit gebrek aan waardering zal als gevolg van de eerder beschreven *natuurvervaging* in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid alleen maar groter worden. Goede, aansprekende voorbeelden op wijkniveau verdoezelen vaak tekortkomingen op een hoger schaalniveau.

➤ Educatie

Vanuit haar rolverantwoordelijkheid dient de overheid meer dan ooit de mensen op het belang van biodiversiteit/natuurbehoud te wijzen. Dit vraagt op zo kort mogelijke termijn een substantiële inzet op natuureducatie. Deze educatie kan langs twee sporen worden opgezet.

Allereerst de klassikale educatie op basisscholen. Deze is relatief eenvoudig op te zetten - al dan niet met betrokkenheid van ouders en/of grootouders als vrijwilligers voor buitenactiviteiten - en heeft aantoonbare impact op de beleving en gedrag op de langere termijn.

'Jong geleerd, oud gedaan'.

Klassikale educatie rond groene speeltuinen en (meerdaags) natuurbezoek verdienen een plaats als vast onderdeel van het curriculum op basisscholen.

Daarnaast is de educatie van zelforganiserende burgers van groot belang. Hierin voorzien wij een verschuiving van natuur- en milieueducatie voor vrijwilligers naar een breder ingebedde voorlichting en educatie voor wijkbewoners die primair hun eigen belangen behartigen. De uitdaging zal hierin liggen dat de relatie tussen deze eigen belangen en het 'algemene belang' van biodiversiteit/natuurbehoud op eenvoudige en integrale wijze voor het voetlicht wordt gebracht.

Ontsluiting en aanbieding van ecologische kennis ten behoeve van (volwassen) burgers die zich binnen de context van hun eigen belangen op het gebied van sport, gezondheid, recreatie en/of woongenot, betrokken tonen bij 'het groen' in en nabij hun eigen leefomgeving, verdienen veel meer aandacht.

➤ Draagvlak Natuur

Met betrekking tot het eerst genoemde spoor - klassikale educatie - is reeds veel kennis en ervaring voorhanden waarop, indien daar voldoende middelen voor worden vrijgemaakt, relatief eenvoudig kan worden voortgebouwd.

De ontsluiting en aanbieding van ecologische kennis ten behoeve van betrokken burgers is relatief nieuw. Het vraagt om een dienende overheid die als helpdesk en vraagbaak op maat gesneden kennis aanreikt en daarbij verbanden legt die burgers louter op basis van de grabbelton die Google heet, al te eenvoudig zouden missen.

Het is raadzaam dat de overheid daartoe maatschappelijke organisaties stimuleert laagdrempelige, educatieve activiteiten te ontwikkelen, die in taal en *framing* aansluiten bij de beleving en belangen van met name stadsbewoners. Een subsidieregeling als de inmiddels stopgezette *Regeling Draagvlak Natuur* biedt daartoe een bewezen, kostenefficiënte mogelijkheid.

➤ Icoongebieden

Alleen al uit oogpunt van bovengenoemde educatie en het zo noodzakelijke besef van de waarde van biodiversiteit¹⁴ is het van eminent belang dat er, ook op de langere termijn, voldoende voorbeeld- of icoongebieden in ons land aanwezig zijn, waarin de natuur als het ware voor zichzelf kan spreken.

¹⁴ Dus nog afgezien van de evenzeer belangrijke intrinsieke waarde van de gebieden en de noodzakelijke bescherming van soorten en ecosystemen.

Ecologische kerngebieden, aansprekende natuurgebieden en cultuur-historisch diep in onze samenleving verankerde waardevolle landschappen - zoals Nationale Parken en Nationale Landschappen - verdienen daarom een gedegen planologische bescherming en een voortdurend, adequaat beheer.

2.3.3 Externe integratie van het natuurbeleid

Wanneer natuur ons niet langer bedreigt, ‘beschimmelt’ en beperkt omdat ze voldoende ingedamd of overwonnen is, draagt ze bij aan onze gezondheid.

“Buiten word je minder moe.”

Dit simpele gegeven blijft overeind als de geschetste interne integratie doorzet en sluit aan bij de ontwikkeling dat natuur bovenal gewaardeerd wordt binnen de context van andere disciplines. Wij kunnen ons daarom goed voorstellen dat over pakweg dertig jaar het natuurbehoud is ondergebracht op het ministerie van Volksgezondheid.

Relevant is dat veel taken en verantwoordelijkheden binnen de sectoren welzijn en gezondheidszorg aan semioverheden zijn toegekend. Juist van hen kan, meer dan van bedrijven in de private sector, worden verwacht dat zij oog hebben voor de meerwaarde van synergie binnen ‘het grote plaatje’ waaronder dus de noodzaak tot bescherming van soorten en ecosystemen ten dienste van het (algemeen) belang waar zij voor staan. Dit geldt overigens ook voor woningcorporaties, waterwinbedrijven en diverse energiebedrijven.

Een ‘lijstverbinding’ met de recreatiesector, waterberging, huisvesting of sport ligt - in het licht van de gesignaleerde trends op het gebied van natuurbeleving – daarom eveneens voor de hand.

Samenwerking en externe integratie leidt tot een (praktische en vaak kostenefficiënte) synergie in het bereiken van maatschappelijke doelen.

Externe integratie van het natuurbeleid dient zowel door lagere overheden als provincies en het Rijk stapsgewijs en structureel ter hand te worden genomen.

Samenwerking met en deels ook delegatie van taken aan ministeries, diensten en directies voor volksgezondheid, alsmede economie, landbouw, huisvesting, milieu, infrastructuur, welzijn en sport zijn onontkoombaar en verdienen op termijn institutionele verankering.

Ter stimulering van nadere - multidisciplinaire - betrokkenheid van semioverheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven kan een platform of overlegcircuit in het leven worden geroepen, dat zich richt op het gezamenlijk ontsluiten en ontwikkelen van relevanties, procedures, instituties en/of regels, ten behoeve van actualisatie van de maatschappelijke waarde van natuur en de instandhouding van soorten en ecosystemen in ons land.

Zo kan - gaandeweg en stap voor stap - ook een institutionele verbreding van de maatschappelijke betrokkenheid bij natuurbeheer en -bescherming tot stand worden gebracht.

2.4 Bedrijven

➤ Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Anders dan de meeste individuele burgers tonen veel bedrijven zich wel bewust van het belang van biodiversiteit en ecologische verbanden. De eerder genoemde oproep vanuit het bedrijfsleven aan de overheid haar verantwoordelijkheid te nemen ten aanzien van de bescherming van het leefmilieu staat niet op zichzelf. Tal van bedrijven zetten zich vandaag de dag op substantiële wijze in voor duurzame ontwikkeling binnen en buiten hun eigen niche. Dit zet veel zoden aan de dijk. Bedrijven hebben macht, middelen, vernieuwingskracht en een groot publiek bereik. Met name voor de kortere en middellange termijn kan deze betrokkenheid vanuit het bedrijfsleven veel voor het natuurbeleid betekenen. Temeer omdat CEO's en werknemers ook zelforganiserende burgers zijn.

De duurzame inzet van bedrijven als Unilever verdient ruimte, ondersteuning en respect. *Naming* en in mindere mate *shaming* versterken de motivatie van werkgevers en werknemers om zich - zowel binnen als buiten hun eigen bedrijf - sterk te maken voor natuurbehoud en duurzame ontwikkeling.

➤ Consumentenvoorlichting

Niet alleen binnen de eigen bedrijfsvoering en de samenwerking met klanten, maar ook in de voorlichting van consumenten kan door bedrijven onder meer op het vlak van voedsel en natuur veel winst worden geboekt.

Bedrijven kunnen zich hiermee profileren en hun positie in de markt verstevigen.

Naast keurmerken voor duurzaam geproduceerd voedsel kunnen aansprekende vormen van voorlichting en zelfs educatie in de schappen van de winkels worden ontwikkeld, die de betrokkenheid van de consument bij het duurzame karakter van zowel product als producent versterken.

Zo kan – om een voorbeeld te noemen - een lcd-schermje met webcam-beelden van een duurzame koffieplantage bij de koffie in de schappen of beelden van een groep scharrelkippen bij de dozen eieren, het bewustzijn van de relatie tussen voedsel en natuur aanzienlijk versterken en het draagvlak voor natuurbeheer en duurzaam voedsel stimuleren.

➤ Klantenbinding en klantrelaties

Duidelijk is dat de trend naar zelforganisatie van burgers een grote impact zal hebben op de wijze waarop bedrijven relaties met hun klanten aan kunnen gaan.

De autonomie van de consument, die graag 'het heft in eigen hand heeft', staat daarbij centraal. Decentrale vormen van energieopwekking, bijvoorbeeld door zonnepanelen in eigen straat en directe relaties met de toeleverancier, zoals dat - op relatief kleine schaal - bij groenteabonnementen en 'kopen bij de boer' gebruikelijk is, zullen waarschijnlijk aan populariteit winnen, mits het op een eenvoudige manier kan worden aangeboden en 'geen gedoe' geeft.

Trendsettend is de nieuwe marketingstrategie die het bedrijf Nike heeft ontwikkeld en inmiddels met veel succes in de praktijk heeft gebracht, waarbij ze zich baseert op het concept *buzzers*.

Buzzers zijn actieve personen uit de doelgroep, die zich betrokken voelen bij een campagne of product en daar (in kroegen, op straat, op het voetbalveld of waar dan ook) over praten. Dit betreft dus geen activiteiten/marketing 'van buitenaf' - bijvoorbeeld door advertenties - maar een expliciete benadering 'van binnenuit'. Jongeren in toonzettende achterstandswijken in Amerikaanse steden blijken zich graag als buzzer 'in dienst' van bedrijven als Nike te stellen, zolang ze daarvoor gratis sportschoenen krijgen en daarmee in aanzien bij hun vrienden stegen.

De leus waarmee het bedrijf haar producten op de markt brengt - ***Just do it*** - sluit hier naadloos bij aan.

In de groene wereld zijn vergelijkbare 'losse' samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en wijkbewoners denkbaar, waarbij deze 'strategie van de buzzers' centraal staat en veel energie kan losmaken. Dit geldt overigens niet alleen voor bedrijven (als tuincentra, recreatieparken, reisbureaus en boomkwekerijen), maar ook voor maatschappelijke organisaties.¹⁵

Naar het zich laat aanzien zal ook (de gedachte achter) de oude slogan van Maggi - *Een beetje van jezelf en een beetje van Maggi* - een ware revival tegemoet zien.

Zo kunnen aanzienlijke impulsen worden gegeven aan de betrokkenheid van burgers bij 'voedsel en natuur' door recepten te promoten waarbij een deel van de ingrediënten in de winkels verkrijgbaar is en een andere deel in de natuur geplukt (of zelf verbouwd) kan worden.

Ook bij beheer van groen in en om de eigen woning zijn werkvormen waarbij 'een beetje' door de woningcorporatie en/of gemeente en 'een beetje' door de huurder zelf wordt gedaan. Binnen tal van gemeenten (bijvoorbeeld Utrecht) en door diverse woningcorporaties in den lande wordt daar momenteel intensief mee geëxperimenteerd.

¹⁵ Als Stichting wAarde hebben we de afgelopen jaren goede ervaringen met deze aanpak opgedaan, waarbij jongeren zich - soms in het kader van maatschappelijke stages - vanuit hun persoonlijke betrokkenheid en vaak met groot enthousiasme als buzzer manifesteerden. Zij werden hierbij begeleid en ontvingen tevens een handleiding: het *wAarde-buzzer Doe-het-zelf-boek*.

De samenwerking met deze jongeren heeft veel energie losgemaakt en ons veel inzicht geboden in de wijze waarop zij onderwerpen als klimaat, natuur en milieu beleven.

Verhuur van gereedschap met betrekking tot beheer van groen, zoals dat momenteel op relatief kleine schaal door winkelketens als Gamma wordt gedaan, kan worden gekoppeld aan in te huren begeleiding door ervaringsdeskundigen.

De ontwikkeling van klantrelaties wordt gedreven door andere wetten dan het belang van de natuur. Zelfs binnen bedrijfstakken waarin natuurbeleving essentieel staat, zoals de recreatie, is natuurbescherming zelden doorslaggevend.

➤ De tucht van de markt

Er spelen tal van belangen op het raakvlak tussen economie en natuur. Voor Nederland liggen er onder meer grote kansen binnen het agro-food-complex en op het vlak van watermanagement. Het denken in 'ecosysteemdiensten' is relatief nieuw maar toch al breed geaccepteerd.

Daarbij komt dat tal van bedrijven belang hebben bij een duurzaam en natuurvriendelijk imago.

Een vergaande economisering van natuur leidt alleen tot win-win-situaties zolang natuurbehoud verenigbaar is met de continuïteit van ondernemingen en de belangen van aandeelhouders. Helaas valt niet uit te sluiten dat bedrijven door voortzettende natuurvervaging en wisselende marktomstandigheden in de toekomst, minder duurzame keuzes moeten maken. Een al te sterke verstrengeling tussen natuur en economie - in bedrijfsvoering én in de communicatie naar en relatie met burgers - kan op de lange termijn als een boemerang terugslaan op het natuurbeleid.

Door middel van langlopende contracten met betrekking tot de uitgave van 'rechten' en het doorberekenen van de kosten van natuur en milieu in de keten, kunnen de belangen van de natuur in de bedrijfsvoering worden verankerd.

2.5 Natuurorganisaties

➤ Inbedding en betrokkenheid

Natuurorganisaties in Nederland hebben veel leden en een breed, goed georganiseerd netwerk onder politici, bedrijven en andere NGO's. Dat neemt niet weg dat een toenemend deel van de bevolking in het geheel niet bereikt of aangesproken wordt.

Om ook deze mensen te bereiken, dient de natuurbeweging beter te anticiperen op de geconstateerde trends, zowel in haar communicatie als haar werkwijze.

Dit wil nadrukkelijk niet zeggen dat alles en iedereen zich moet gaan richten op de maatschappelijke waarde van natuur en lokale initiatieven. Als geen ander zal de natuurbeweging óók het bredere belang van natuurbescherming, inclusief de waardering van biodiversiteit en goed klimaatbeleid, hoog moeten houden.

De grootste uitdaging met betrekking tot 'het nieuwe verhaal van de natuur' ligt in het verbinden van (populaire) recreatieve natuur in eigen leefomgeving met (steeds minder populaire) mondiale ecologische wetmatigheden en de noodzaak tot stringent beleid.

Mede gezien de constateerde, immer voortschrijdende en naar onze overtuiging onstuitbare natuurvervaging is dit een uitdaging die veel van ons zal vragen.

➤ Ondersteuning en begeleiding

Hoewel lang niet alle bevolkingsgroepen zich aangesproken voelen door natuurorganisaties, zijn deze organisaties voor veel mensen toch dé natuurlijke partner in hun streven naar vergroening van hun leefomgeving.

De ervaring en deskundigheid van NGO's op het gebied van inrichting en beheer (vaak op het raakvlak van vrijwilligers en beroepskrachten) komt zelforganiserende burgers goed van pas. En omgekeerd kunnen de NGO's veel leren van de creativiteit, de veerkracht en energie waarmee de betrokken mensen zich voor hun zaak plegen in te zetten.

Ter stimulering van de realisatie en het beheer van door de samenleving zelf gedragen recreatieve natuur in eigen leefomgeving, zullen natuurorganisaties - in lijn met de eerder genoemde *strategie van de First Follower* - meer dan voorheen een dienende rol moeten vervullen, waarbij het primaat van begin tot eind bij de wijkbewoners zelf wordt gelaten.

➤ Sport, integratie, welzijn en jongerenwerk

Gezien de integratie, deels versmelting, van waarden en de daaruit voortvloeiende mogelijkheid tot synergie tussen (waardering voor) natuur, sport, gezondheid, integratie, recreatie, welzijn en woongenot ligt ook samenwerking binnen het maatschappelijk middenveld voor de hand.

Zowel de samenwerking tussen Menzis en Natuurmonumenten rond het thema 'groen is gezond' als de samenwerking tussen Staatsbosbeheer, Jantje Beton en het Nederlands Instituut voor sport en bewegen m.b.t. 'sport en beweging in eigen buurt', zijn goede voorbeelden van wat wij hierbij voor ogen hebben.

Opbouw of versterking van deels reeds in gang gezette samenwerkingsverbanden tussen organisaties op het gebied van natuur, sport, integratie, welzijn en jongerenwerk biedt de mogelijkheid in te spelen op de veranderende percepties van natuur in onze samenleving.

➤ Beleidsontwikkeling en countervailing power

Niet uit te sluiten valt dat er als gevolg van de voortzettende externe integratie van natuur en toenemende zelforganisatie van burgers gaten vallen in het beleid met betrekking tot de noodzakelijke bescherming van natuur. Bevoegdheden die worden overgedragen, zullen niet altijd even goed worden opgepakt. Verantwoordelijkheden kunnen vervagen en versnipperen (zoals we nu al zien bij de overdracht van verantwoordelijkheden van het Rijk naar de provincies).

En hoezeer het enthousiasme en de energie van zelforganiserende burgers ook tot groene initiatieven in de wijk kunnen leiden, de biodiversiteit in zijn totaliteit is daarmee geenszins veilig.

In het eerste deel van deze notitie werd reeds geconstateerd dat de meeste mensen weinig hechten aan de bescherming van soorten en ecosystemen. ('Het moet wel leuk blijven...') Daarom is het zaak dat de democratie haar eigen criticasters en tegenkracht (countervailing power) blijft organiseren.

Functies als waakhond en countervailing power kunnen (nog) niet worden gemist. Koppeling van deze functies aan een constructieve basisopstelling van de natuurbeweging vergt een heldere (nieuwe) strategie, een consistent beleid en zorgvuldige communicatie.

➤ Ethiek

"Ik heb mijn accountant laten berekenen op wie ik moet stemmen," schreef Stefan Verwey in één van zijn cartoons in aanloop naar de verkiezingen.

Maatschappelijk gezien heeft ethiek de afgelopen decennia veel terrein verloren. Dat geldt ook voor de intrinsieke waarde van natuur. De focus van natuur is meer en meer op haar bruikbaarheid komen te liggen, op haar 'toegevoegde waarde' voor de mens, voor 'ik' en 'ons' en 'onze kinderen'. En ook in het licht van de eerder in dit document beschreven trends, zoals de *natuurvervaging* en het *geloof in de technical fix*, lijkt de intrinsieke waarde van natuur weinig toekomst beschoren.

Toch zijn al te harde conclusies op dit vlak voorbarig.

Mensen zijn immers nooit echt consequent.

Bij veel mensen die wij hebben gesproken, ontwaarden wij een moeilijk te benoemen ondertoon van spijt.

Iets in de trant van: 'Natuur kan ons niet veel schelen, maar ik zou wel willen dat het anders was'.

"Kijk, het is niet zo dat ik me echt heel goed inzet of zo, voor al die doelen, of geld geef of zo. Maar ik ben het me wel bewust."

Met wisselende intensiteit zouden velen - naar eigen zeggen - "eigenlijk" wel aandacht willen hebben voor de intrinsieke waarde van natuur. Het komt er alleen niet van...

Daarbij komt de als trend gesignaleerde versmelting van waarden, zoals die onder meer naar voren kwam in het gebruik van de term 'frisse lucht'.

Op termijn zal dit ongetwijfeld tot nieuwe percepties leiden, tot nieuwe waardetoekenningen en uiteindelijk ... tot nieuw gedrag.

Alleen al daarom is het belangrijk is dat er mensen en organisaties zijn, die 'stem geven aan wat geen stem heeft'.

**Het feit dat natuurorganisaties blijven opkomen voor de intrinsieke waarde van natuur verdient respect, biedt mensen hoop. Troost.
En kan ook in de toekomst heel belangrijk zijn.**

Al weet nog niemand hoe.

Thomas van Slobbe
Stichting wAarde
2012-10-15

